

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ

Стрелюк Ян

*доктор юридичних наук,
керівник Кіровоградської обласної прокуратури,
старший радник юстиції
м. Кіровоград, Україна*

Колб Роксолана

*кандидат юридичних наук,
головний персональний менеджер
з валютних операцій ГО АТ КБ «Приватбанк»*

Результати вивчення сучасних державних програм, що стосуються сфери виконання покарань і пробації України (Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи та Стратегії розвитку цієї системи на період до 2026 року), показали, що одним із напрямів та, одночасно, проблем, які варто вирішити у сьогоденні є якісне удосконалення чинного національного законодавства, яке визначає правовий статус та порядок кримінально-виконавчої діяльності персоналу органів та установ виконання покарань України, у тому числі в умовах воєнного стану.

Така позиція ґрунтується, крім цього, й на тих юридично значущих фактах, що характерні для сфери виконання покарань і пробації у сьогоденні та обумовлюють у зв'язку з цим здійснення якісних видозмін з питань кадрового забезпечення органів та установ виконання покарань України. Так, згідно офіційних даних, у цій системі на сьогодні налічується 182 установи виконання покарань УВП). При цьому, розпочинаючи з 2014 року поступово припинено зв'язок з 29 установами виконання покарань, які розташовані на території Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, а 5 - на тимчасово окупованій території АР Крим. В 39 УВП засуджені не тримаються, у зв'язку із здійсненням оптимізації їх діяльності.

На початку 2022 року в системі Державної кримінально-виконавчої служби (ДКВС) України налічувалось 109 діючих УВП, з яких:

- а) 7 - розташовані на території тимчасово не підконтрольній Україні;
- б) в 15 таких установах засуджені та ув'язнені під варту не тримаються, у зв'язку із здійсненням евакуації та у зв'язку тим що вони розташовані на деокупованих територіях Херсонської та Миколаївської областей;

в) одну установу - перепрофільовано в табір для тримання військовополонених.

Всього, за даними ДКВС України в УВП та слідчих ізоляторах станом на 01.07.2023 трималось всього 43 640 осіб.

При цьому, у вигляді довічного позбавлення волі відбували покарання: чоловіків - 1545 осіб; жінок - 25 осіб.

У свою чергу, у вигляді позбавлення волі на певний строк 353 особи чоловічої статі, яким визначено відбувати покарання у приміщеннях камерного типу виправної колонії максимального рівня безпеки, а у вигляді арешту відбуває покарання 339 осіб.

У контексті змісту предмета даної роботи, кримінологічно значущими є відомості про криміногенний склад засуджених (станом на 01.01.2023), а саме - це: 4 095 осіб засуджених на строк понад 10 років; 5 217 осіб – за умисне вбивство; 2 477 осіб – за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження; 5 272 особи – за розбій та грабіж; 9 116 осіб – за крадіжку; 518 осіб – за зґвалтування; 62 особи – злочини проти основ національної безпеки [1].

Виходячи з існуючих у сфері виконання покарань і пробації України проблем, як видається, найбільш предметно їх можна дослідити та розглянути у контексті змісту того проекту Закону України «Про пенітенціарну систему», який ще у 2021 році Кабінет Міністрів України, як суб'єкт законодавчої ініціативи (ст. 93 Конституції України), направив у Верховну Раду України для розгляду та прийняття рішення з даного приводу [2].

Зокрема, для удосконалення його положень, у сенсі видозміни правового статусу персоналу ДКВС України, логічно було б здійснити наступні системні заходи:

1. Викласти у новій редакції поняття пенітенціарної системи, що визначено в ст. 1 вказаного проекту, а саме – «пенітенціарна система — це сукупність визначених на законодавчому рівні органів та установ, що формують і реалізують державну політику у сфері виконання покарань і пробації України, забезпечують виконання покарань і пробації, а також інших, пов'язаних з ними судових рішень, та залучених до цієї діяльності інших учасників пенітенціарних правовідносин».

Така позиція ґрунтується на наступних аргументах: а) у наукових джерелах слово «система» тлумачиться як множина взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле та взаємодіють між собою та з середовищем [3], тобто, це організований набір компонентів, які мають спільну мету або функцію; б) відповідно до положень пункту 14 статті 92 Конституції України, виключно законами визначається діяльність органів

та установ виконання покарань; в) одним із принципів кримінально-виконавчого законодавства України, виконання і відбування покарань є участь громадськості у передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань; г) як витікає зі змісту ч. 1 ст. 11 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК), державна політика реалізується як у сфері виконання покарань, так і у сфері пробації, а тому пенітенціарна система має включати в себе діяльність відповідних суб'єктів, що пов'язана із процесом виконання-відбування покарань та пробацією; д) в теорії держави і права класифікація видів державного примусу передбачає, що тільки у кримінальному праві застосовується такий його вид, як «покарання», а тому вживання у словосполученні «сфера виконання кримінальних покарань» слова «кримінальних» є зайвим.

2. Сформулювати та закріпити на законодавчому рівні поняття «Мета пенітенціарної системи», під якою слід розуміти захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, а також забезпечення прав, законних інтересів та основоположних свобод людини і громадянина відповідно до загальновизнаних норм міжнародного права, які є частиною національного законодавства, та практики Європейського суду з прав людини.

При формулюванні змісту ч. 2 цієї статті проєкту Закону враховані наступні положення: а) у сучасних законодавчих актах, які мають пряме відношення до сфери виконання покарань і пробації, одним із системних елементів, що використовуються при визначенні мети є вживання словосполучення «захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень», а також «охорона прав, свобод та законних інтересів особи» (ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу (КК) України, ч. 1 ст. 2 КПК, ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчий кодекс КВК, ін.); б) відповідно до положень ст. 3 Конституції України, найвищою соціальною цінністю є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека, тобто, крім прав і свобод особи, варто у даному законі вести і про мову її законні інтереси; в) як це витікає зі змісту ч. 2 ст. 9 Конституції України, укладення міжнародних договорів, які суперечать Основному закону України, можливе лише після внесення відповідних змін до нього, тобто, при визначенні мети пенітенціарної системи варто брати до уваги лише ті норми міжнародного права, які стали частиною національного законодавства.

Отже, результати даного аналізу дозволяють констатувати, що без видозміни чинного кримінально-виконавчого законодавства України, а також відповідних законопроектів, що регулюють діяльність у сфері виконання покарань і пробації, у тому числі в умовах воєнного стану, досить складно підвищити ефективність виконання своїх повноважень персоналом органів та установ виконання покарань України та результативність запобігання вчинення з боку цих осіб різноманітних правопорушень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: <https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/20230701-zagalna-harakterystyka-dkvs.pdf>.
2. Про пенітенціарну систему: проект Закону, внесений у Верховну Раду України Кабінетом Міністрів України № 5293 від 22.03.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71498.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ укл. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія трейд». 2012. 864 с.